

Др Јован Вукмановић

ЕТНИЧКО СРОДСТВО ЦРНОГОРАЦА И ШУМАДИНАЦА

Сеобе нашег становништва посљедњих пет вјекова у разним правцима, највише изазване историјским и економским разлозима, биле су од пресудног значаја за нашу данашњу етничку структуру. Ванграничне миграције су разредиле наше становништво, а унутрашње су га измијешале у многим етничким областима. Од коликог су значаја оне биле за данашње стање у појединим етничким групама за примјер нам служи Шумадија, у којој скоро свако село насељавају сељаци другог поријекла, досељени из разних крајева. Мјешањем, срођавањем и стапањем досељеника и старинаца извршени су знатни етнобиолошки процеси и створен је — по Ј. Цвијићу — „шумадијски варијетет динарског типа“.

Етничке промјене се могу пратити на читавој Шумадији, на простору између Саве, Дунава, Колубаре, Љига, Дичине, Западне и Велике Мораве, гдје су се стицале разне селидбене струје. Према етнолошким проучавањима у Шумадији најјаче су биле динарске струје насељавања. Најзнатније од њих полазиле су из средњевјековне Рашке и Зете, из њихових „најактивнијих области, праве земље матице“, из Црне Горе, Црногорских Брда, црногорске Херцеговине, Сјенице и Пештера¹.

Због историјских догађаја и економских прилика становништво се кретало у Шумадију „од краја XIV до краја прве половине XIX вијека“.² За вријеме турске владавине, због насиља и узимања „данка у крви“, становништво се крило у густим храстовим и буковим шумама и бјежало је према сјеверу. Давањем досељеницима извјесних повластица по свиштовском миру (1971), настају живље селидбене струје у Шумадију. Црногорских насељавања било је још од краја XVII, а нарочито су жива у току XVIII и XIX вијека.

У појединим областима Шумадије миграционе струје имају различити значај. Крагујевачку Јасеницу су највише насељавале динарске струје. Према етнографским испитивањима, око 1920. године, насељавало је, поред осталих, и 112 родова са 1527 домаћинстава,

¹ Ј. Цвијић, *Говори и чланци III*, Београд, 1923, 148 и 149.

² Б. Дробњаковић, *Смедеревско Подунавље и Јасенице*, Српски етнографски зборник, књ. 44. Београд, 1925, 237.

поријеклом из разних крајева Црне Горе. Насељавања Црногораца отпочела су око 1730, а нарочито су била жива послје ослобођења Србије.³

Слично етнолошко стање било је и Лепеници. Антропологеографско-етнолошким испитивањима почетком овога вијека утврђено је у њој 56 родова, са 694 домаћинства црногорског поријекла. Њихови преци су досељени највише из економских потреба из дванаест црногорских насеља у разна времена, углавном од 1690. до 1736. године.⁴

И Крагујевац су у приличном броју насељавали Црногорци. Међу њима су раније биле познате породице: Савић, Васић, Радоњић, Радовић, Марковић, Ђурић, Бакић, Веровић, Каличанин, Недељковић и друге.⁵

Антропологеографским проучавањем Груже, око 1910. године, наћен је мали број старинаца. Због ратова између Аустрије и Турске Гружа је била слабо насељена и у првој половини XVIII вијека. Јача насељавања у овој области настају тек у другој половини XVIII вијека, а највећа су била у доба Карађорђевог похода на Сјеницу (1809). За етничку структуру Груже највећи значај имају досељеници од Сјенице, под којом се овдје подразумјева њено шире географско подручје. У сјеничку миграциону струју спадају и сеобе из Црногорских Брда. Познато је да су многе породице досељене од Сјенице старином из Васојевића, Пипера, Дробњака, Мораче и Колашина. Старином је из Старе Црне Горе, црногорске Херцеговине и Црногорских Брда 31 породица, данас разгранате и многобројне.⁶

Област Левач, осим старинаца, насељавају многи млађи родови, чији су преци углавном досељени у два маха, послје Кочине крајине (1788—1791) и у Карађорђево вријеме. Међу досељеницима почетком овога вијека било је 20 црногорских породица, од којих неке носе презимена својих некадашњих племена у матичној области, као: Дробњаци, Пипери, Морачани, Колашинци и друге.⁷

Етнолошка проучавања у Качеру, област високе Шумадије, такође су указала на овамошње досељавање Црногораца још у првој половини XVIII вијека. Овдје је 1904. године било 25 црногорских породица, већином досељене из Црногорских Брда и Старе Црне Горе.⁸

У Темнићу је било почетком овога вијека 12 родова, са 109 кућа, црногорског поријекла. Досељени су о првом и другом устанку из

³ Б. Дробњаковић, *Јасеница*, Српски етнографски зборник XXV, Београд, 1923, 232—240; *Зетски гласник*, Цетиње, 136, бр. 88 и 89.

⁴ Т. Радивојевић, *Лепеница*. Српски етнографски зборник, Београд, 1911, 188, 210—212.

⁵ Б. Дробњаковић, *Крагујевац*, Гласник Географског друштва, Београд, 1926, 57.

⁶ М. Драгић, *Гружа*, Српски етнографски зборник, књ. 21, Београд 1921, 189, 191, 195, 196—201.

⁷ Т. М. Бушетић, *Левач*, Српски етнографски зборник V, Београд, 1903, 181, 189, 191, 195, 196—201.

⁸ М. Т. Ракић, *Качер*. Српски етнографски зборник VI, Београд, 1905, 773, 775, 776 и 790.

разних крајева Црне Горе, задржавајући већином своја матична братственичка или племенска имена.⁹

Усељавање досељеника је било и у област Космај кроз све вријеме до првих деценија XIX вијека. Напуштене космајске предјеле због турских насиља запосјело је неколико миграционих струја. Од њих је била најјача динарска са 224 рода, међу којима је 1925. године било 11 црногорског поријекла, са 150 домаћинстава.¹⁰

У Смедеревско Подунавље и Јасеницу досељеници су придолазили и насељавали се још од XIV вијека, најчешће због историјских промјена. Овдје се укрштало неколико метанастазичких струја. По јачини друго мјесто заузима динарско насељавање, које чине 310 родова, од којих су 56 црногорског поријекла, досељени пред крај прве половине XIX из шеснаест матичних области.¹¹

На просторној области Таково, коју чине 36 насеља, насељавање је вршено у етапама. У периоду од 1739. до 1804. досељеници су били из Источне Херцеговине, Црне Горе, Босне и Старог Влаха. Друго насељавање, од почетка првог устанка до краја XIX вијека, давала је снажна динарска струја из Црногорских Брда, Старе Црне Горе, Полимља, Потарја, Источне Херцеговине и Старог Влаха. Многим досељеницима Црна Гора је била матична или пролазна етапна област, што је значило велику хомогеност о њиховом поријеклу и било је од „знатног утицаја по убрзање међусобног прилагођавања у говору и начину живота“.¹²

Миграције Црногораца текле су из разних црногорских племена. По броју досељеника истичу се Црногорска Брда, особито Дробњак и Васојевићи, затим Бјелопавлићи, Кучи и Пива, а мање Пипери и Катунска нахија.¹³ Досељеници су се дуго стицали и разливали по цијелој Шумадији, највише у току XVIII и XIX вијека. Сељаци и грађани су их братски дочекивали. Нигдје се црногорска племена нијесу толико укрстила, измијешала и ујединила као на подручју плодне и питоме Шумадије. Од многобројних досељеника временом су се развили велики и значајни родови. Велики њихов број — по Цвијићевим проучавањима — „спада међу најбогатије и највише цењене у разним крајевима Шумадије“.¹⁴ „Нема братства“ — каже један испитивач Васојевића — „које нема тамо својих саплеменкиа.“ Отуда се развила присна веза Васојевића са Шумадинцима и позната њихова тежња ка Србији.¹⁵

Представници досељених породица су са затекнутим старинцима прихватили борбу против Турака и водили је уједињени за ври-

⁹ Станоје Мијатовић, *Темнић*, Српски етнографски зборник књ. 6, Београд, 1905, 275, 297, 308, 312, 328 и 350.

¹⁰ Б. Дробњаковић, *Космај*, Српски етнографски зборник XLVI, Београд, 1925, 20, 21, 34, 37 и 38.

¹¹ Б. Дробњаковић, *Смедеревско Подунавље и Јасеница*, Српски етнографски зборник књ. 44, Београд 1925, 137, 241 и 251.

¹² М. Филиповић, *Таково*, Српски етнографски зборник LXXV, 1960, 114, 118 и 149.

¹³ Ј. Цвијић, *Антропогеографски проблеми Балканског полуострва*, Српски етнографски зборник СКА, Београд, 1902, 181; Обрен Благојевић, *Пива* САН, Београд, 1971, 437.

¹⁴ Ј. Цвијић, *Балканско полуострво I*, Београд, 1922, 220.

¹⁵ Р. Вешовић, *Племя Васојевићи*, Сарајево, 1935, 264.

јеме свих ратова. Ратне борбе и патње које су заједнички подносили још су их више приближиле и сродиле. Народна традиција каже да је Карађорђе по жељи шумадијских Црногораца кренуо 1809. према Сјеници да би се састао са црногорском војском митрополита Петра I.¹⁶

У првом и другом српском устанку удио динарских племеника био је велик. У Орашцу, центру Шумадије, у вријеме припреме за дизање првог устанка, живјели су само црногорски досељеници из племена Ровца и Никшићке жупе. Од њих је био и кнез Марко Савић, у чијој се кући започео договор о устанку. Међу досељеним Бјелопавлићима био је Теодосије Марићевић, јасенички кнез, који се није хтио примити за вођу устанка и избор је пао на Карађорђа, чији је дјед дошао из Васојевића, а даљом је старином из Врања у Зети.¹⁷

Од досељених црногорских породица истакле су се многе историјске личности у првом, а неке и у другом устанку. Од Дробњака су познати Стеван Филиповић, војвода Младен Миловановић, Јован Димитријевић Добрача, војвода Јован Курсула, Сима Миловановић Панстрмац, Милисав Дробњак, барјактар у оба устанка, Анте Богићевић и војвода Младен Миловановић, најзнатнија личност поред Карађорђа; од Бјелопавлића Хаџи Милутин Савић Гарашанин, Милија и Никола Вукићевић; од Пипера Карађорђевог барјактар, легендарни јунак Танаско Рајић и војвода Узун Мирко Апостоловић; од Мораче кнез Станоје Михајловић; од племена Никшић војвода Петар Николајевић Молер, Михаило Бацак, Јован Крстовић, владика Мелентије Никшић и Никола Луњевац, учесник у оба устанка; од Братоножића Обреновићи; од Куча прослављени јунак Васо Чарапић; од Мораче или Ровца војвода Вељко Петровић, а рудничког војводу Лазара Мурата при свајају четири црногорска братства.¹⁸

Све важније друштвене промјене у Шумадији у вези су са миграцијама. Шумадијско становништво, насељено претежно динарском струјом, имало је одређену и јасну националну свијест. Под утицајима природне и друштвене средине оно се мијењало, стапало и преобрађавало, стварајући посебну етничку групу, са карактеристичним психичким особинама. Етнички процеси између старинаца и досељеника били су од нарочитог значаја за њихово физичко изједначавање. Досељавања у мањим групама или појединачна убрзала су стапања са старинцима. И велике личности, шумадијски горостаси, утицали су својим патриотским и моралним примјерима на формирање становништва у свом правцу.

Особине динарских људи пренесене у Шумадију појачане су селидбеним струјама из Црногорских племена. Отуда су Црногорци и Шумадинци посебно сродни по многим карактеристичним особинама.

¹⁶ *Зетски гласник*, Цетиње, 1939, бр. 99 и 100.

¹⁷ Р. Вешовић, наведени рад 19; *Зетски гласник*, Цетиње, 1935, бр. 1—4.

¹⁸ П. Шобајић, *Удео динарских племена у првом српском устанку*, Гласник Етнографског института САН, II—III (1951—1954), Београд, 1957, 81, 82, 83, 85 и 86; М. Барјактаровић, *Два податка о досељеним Братоножићима у Грузи*, Гласник Етнографског музеја, Београд, књ. XVIV, 144; Милија Јовановић у својим *Успоменама из Црне Горе* наводи још већи број учесника у устанцима, рукопис у Историјском институту, Титоград.

нама. Историјски догађаји у Црној Гори и Шумадији били су такође од великог значаја за формирање извјесних народних особина у обје области. Национална свијест, тежња за слободом, прегалаштво, ратничке особености и јуначке врлине јасно су испољене у Црној Гори и Шумадији. Дух народа, који је својом снагом размицао државне границе, није клонуо ни пред једном препонам. У Карађорђевој карактеру је испољен виолентни тип старих Зећана. Људи велике активности, моралне и духовне вриједности, у Шумадији и Црној Гори, постали су народни борци, који се не боре ради себе, већ за општу народну слободу. Црна Гора и Шумадија, понесене истим слободарским идеалима, постале су земље историјске, националне мисије.

Између појединих ужих области у ове двије етничке групе, услед јачих селидбених струја, дошло је до посебног зближавања еродничких односа. Васојевићи, на примјер, по неким психичким особинама, ближи су високој Шумадији него староцрногорским племенима.¹⁹ Између њих и данас постоје присне везе и сматрају се крвним сродницима.²⁰ Братско осјећање које Црногорци гаје посебно према Шумадинцима увијек је било велико.

Сродство Црногораца и Шумадинаца огледа се у многим странама народног живота, у навикама, обичајима, предањима, народним пјесмама, историјским личностима, легендама и културној традицији. Његош своје заставно дјело *Горски вијенац* посвећује Карађорђу „бесмртноме“, који „дуну живот српској души“.²¹ И у спољним етничким одликама, у ношњи и кући, раније је било више њихових истовјетности и сличности. У старије доба по селима у Шумадији ношено је бијело сукнено одијело, са истим називима и хаљетцима, какво су доскоро носили црногорски брђани. У шумадијским пјесмама помиње се зелена долама, карактеристичан хаљетак нашег средњовјековног одјела, какво је очувано у Црногораца све до данас.²² И кућа брвнара је истовјетна у Црногорским Брдима и у високој Шумадији.

Шумадинци и Црногорци, поред заједничких карактеристичних динарских психичких особина, посебно имају и других, блиских и сродних. Живот у честим борбама развио је код једних и других ратничке склоности и способности, историјску свијест и национални понос. Заједничке историјске личности, културно-историјска традиција и истовјетне ослободилачке тежње још више су их приближиле и сродиле.

¹⁹ Ј. Цвијић, *Говори и чланци II*, Београд, 1921, 125.

²⁰ Р. Вешовић, *наведени рад*, 264.

²¹ П. Петровић Његош, *Горски вијенац*, Цетиње, 1962, 55.

²² Љ. Дурковић Јакшић, *Србијанска штампа о Његошу и Црној Гори*, Београд, 1951, стр. 71.

Jovan Vukmanović

ETHNICAL RELATIONSHIP BETWEEN THE INHABITANTS OF
MONTENEGRO AND ŠUMADIJA

— Summary —

On the basis of anthropogeographic material on the origin of the inhabitants of Šumadija, from which it can be seen that the strong migratory flow from the area of Montenegro played the greatest role in the formation of the present inhabitants of Šumadija (migrations from the 17th till the end of the 19th century), the author considers the ethnical relationship between the inhabitants of Montenegro and Šumadija which is expressed in different fields of culture, especially the spiritual culture of the inhabitants of Šumadija.